

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТА ІСНУЮЧИХ СОЦІАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ІНШИХ КРАЇН СВІТУ

Толочко В.М., Зарічкова М.В., Должнікова О.М.
Кафедра управління та економіки фармації ІПКСФ
Національного фармацевтичного університету,
м. Харків, Україна
uef-ipksf@nuph.edu.ua

Проаналізовано нормативно-правову базу України у сфері соціального забезпечення і соціального захисту (СЗ) населення та встановлено, що вона почала формуватися ще у 1990 р. і пройшла чотири етапи у формуванні системи СЗ.

Перший етап (1990–1995 рр.). У цей період відбувалося зародження системи СЗ і соціального забезпечення незалежної України. Прийняті нормативні акти мали на меті встановлення державних соціальних гарантій для існуючих на той час пільгових та найбільш соціально незахищених категорій населення. Прийняті нормативні акти ґрунтувались на різних підходах серед яких - домінування пільг та соціальних виплат, які часто підміняли належний рівень заробітної плати та матеріального забезпечення.

Другий етап (1996–2000 рр.) характеризується подальшим розвитком української системи СЗ та соціального забезпечення і розпочинається з прийняття Конституції України (1996 р.) та Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.). Цей закон став першим кроком у систематизації всієї діяльності держави у сфері СЗ та соціального забезпечення населення. На його основі почала формуватися система СЗ та соціального забезпечення, шляхом запровадження механізмів реалізації соціальних прав громадян. У цей період було прийнято також ряд законів, які сформували основи українського законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, спрямоване на встановлення спеціального СЗ щодо окремих категорій осіб, які мають певні заслуги, здобуті в період професійної діяльності. Перевага надавалася грошовій формі здійснення СЗ, а основним її видом були пільги та соціальні виплати.

На третьому етапі (2000–2008 рр.) продовжується удосконалення існуючої системи СЗ та соціального забезпечення. Так, у 2000 р. прийнято Закон України «Про державні соціальні стандарти та соціальні гарантії», який створив основу для послідовного вдосконалення діючої системи СЗ та соціального забезпечення згідно з європейською моделлю. До основних законодавчих актів відносяться Закони України: «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18.01.2001 р. №2240-III; «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 06.10.2005 р. №2961-IV та ін. Переважна більшість прийнятих на третьому етапі актів законодавства була орієнтована на реалізацію основних положень Закону України «Про державні соціальні стандарти та соціальні гарантії» і

зокрема на встановлення нових видів соціальних виплат для найбільш соціально незахищених категорій громадян. Найважливішою подією третього періоду стало прийняття у 19.06.2003 р. Закону України «Про соціальні послуги», який створив основу для розвитку системи соціальних послуг як одного з нових видів СЗ.

Четвертий етап (2008–2016 рр.) характеризується імплементацією європейських цінностей у систему СЗ та соціального забезпечення України. У цей період прийняті законодавчо-нормативні акти з використанням європейських підходів до розвитку системи СЗ і соціального забезпечення, спрямованих на подальше розширення застосування соціальних послуг. Так, виходячи із законодавчо встановлених у попередні етапи стандартів, у новому законодавстві передбачалося створення необхідних передумов та інфраструктури для надання соціальних послуг різним категоріям громадян, що опинилися у складних життєвих обставинах. Прийняті законодавчо-нормативні акти можна об'єднати у декілька груп: спрямовані на СЗ дітей та молоді; спрямовані на піклування держави про найбільш соціально вразливі категорії населення; спрямовані на запровадження нових підходів до СЗ окремих категорій громадян; спрямовані на врегулювання деяких питань матеріального забезпечення діяльності та СЗ представників окремих професій.

Узагальнюючи вищезазначене можна стверджувати, що в українському законодавстві з СЗ використовуються різні заходи: державні соціальні гарантії; державна соціальна допомога; пільги за соціальною ознакою; матеріальна/грошова допомога; матеріальна/грошова компенсація; пільги за професійною ознакою; соціальні послуги; соціальний супровід та ін.

Слід зазначити, що найбільша увага за усіма заходами СЗ в Україні приділяється за соціальною і професійною ознаками. Важливо зауважити, що орієнтовними напрямками для подальшого розвитку системи СЗ в Україні залишаються міжнародні орієнтири та існуючі моделі СЗ розвинутих країн. Нами було проведено їх аналіз та встановлено, що суттєвим чинником, що відрізняє соціальні моделі держав, є структура та конфігурація, поєднання найважливіших інститутів СЗ – страхування, соціальної допомоги, державного соціального забезпечення, медичної допомоги та освіти, розміри ресурсів, що спрямовуються на їхнє функціонування, а також домінуюча роль одного з інститутів СЗ. Встановлено, що в країнах ЄС домінують чотири основні моделі, характеристика яких наведена у таблиці.

На заключному етапі досліджень з'ясовані варіанти подальшого вдосконалення системи СЗ в Україні. Важливим серед них є зміцнення положення держави у світовому співтоваристві як рівноправного члена в різних міжнародних організаціях, наприклад, європейських, що значно прискорить імплементацію стандартів ЄС і механізмів їх реалізації.

Таким чином, дослідження розвитку системи СЗ в Україні свідчать про те, що соціальна політика держави поєднує ліберальну та соціальну модель, коли за відсутності достатніх фінансових можливостей передбачається раціональний перегляд системи СЗ для населення, з оглядом на досвід інших країн світу.

Особливості моделей соціального захисту у країнах ЄС

Параметри моделі	Тип моделей			
	Англосаксонська	Континентальна	Скандинавська	Південно-європейська
Країни розповсюдження	Велика Британія, Ірландія	Австрія, Німеччина	Швеція, Данія, Нідерланди	Італія, Іспанія, Греція, Португалія
Роль держави	Стимулятор індивідуальної активності особи	Виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність, є інструментом перерозподілу доходів	Запобігає різкій диференціації рівнів доходів	Виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність
Рівень забезпечення прав громадян	Рівні соціальні права	Рівновага патерналістських заходів, адресні програми соціальної підтримки	Рівні соціальні права, однакові соціальні умови та пільги	Рівень соціальної захищеності низький
Фінансування соціальних програм	Переважає позабюджетне	Рівність обсягів державних та приватних витрат	Переважають державні витрати	Переважають приватні витрати
Принцип надання послуг	За залишковим принципом	За місцем роботи (страхування)	Універсальний	За місцем роботи
Рівень державних витрат на СЗ	Низький	Високий	Високий	Низький

Висновки. За результатами проведених досліджень встановлено, що становлення і розвиток українського законодавства у сфері СЗ та соціального забезпечення можна розділити на чотири етапи, кожному з яких притаманні певні характеристики й тенденції.

Сучасна система СЗ в Україні продовжує орієнтуватись на досвід європейських держав, а саме на підвищення ефективності та дієвості прав та свобод людини і вимагає за необхідне продовження проведення соціальних реформ, стосовно підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні.

Аналіз показав, що майбутня соціальна політика нашої держави повинна базуватися на принципі справедливості та захисту незахищених верств населення, з наданням переваги при СЗ соціальним пільгам, системі цільової допомоги та новій системі пенсійного захисту.